

Голові спеціалізованої вченої
ради ДФ 35.051.138
Львівського національного
університету імені Івана Франка
доктору юридичних наук, професору
Микієвичу Михайлу Миколайовичу

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри міжнародного права
Львівського національного університету імені Івана Франка

Земана Ігоря Васильовича

на дисертацію

Гліки Марини Іванівни

«Застосування загальних принципів права міжнародними
кримінальними судами і трибуналами»

поданої на здобуття ступеня доктора філософії

в галузі знань 29 «Міжнародні відносини»

за спеціальністю 293 «Міжнародне право»

Актуальність теми дослідження. Загальні принципи права вперше набули універсального закріплення у якості джерела міжнародного права у Статуті Постійної Палати Міжнародного Правосуддя, а згодом були перенесені у тій самій якості основного джерела міжнародного права до Статуту Міжнародного Суду ООН.

Згідно ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН загальні принципи права було визначено як одне з джерел, яке зобов'язаний застосувати Суд. Разом з тим загальні принципи права стали джерелом і інших універсальних та регіональних міжнародних судових органів у тому числі міжнародних кримінальних судів та трибуналів.

Варто також зазначити, що Комісія міжнародного права, як допоміжний орган Генеральної Асамблеї ООН сьогодні розглядає тему присвячену загальним принципам права. Комісія обґрунтовує ключову мету такої теми задля подання практичних вказівок усім тим, хто може застосовувати загальні принципи права. Діяльність міжнародних кримінальних трибуналів повинна опиратись на загальні принципи права та інші норми міжнародного права задля відстоювання, а інколи й відновлення справедливості та віри у міжнародне право. Ефективна робота міжнародних кримінальних трибуналів та судів є надзвичайно необхідною

сьогодні для України з метою переслідування російських військових та вищих посадових осіб за вчиненні міжнародні злочини проти України та українського народу. Тому наукові дослідження щодо можливостей застосування загальних принципів права у міжнародному кримінальному судочинстві є особливо затребуваними.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Обґрунтованість і достовірність результатів дисертації, її теоретичний і методологічний рівень забезпечуються поєднанням сучасних методів дослідження, які охоплюють історичний, формально-правовий, порівняльно-правовий та метод системного аналізу. Це дало змогу комплексно проаналізувати особливості застосування загальних принципів права міжнародними кримінальними судами та трибуналами.

Рецензована дисертація складається зі списку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, кожен з яких поділяється на три підрозділи, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У науковій роботі комплексно висвітлено тенденції становлення, розвитку і трансформації загальних принципів права, та підкреслено що цей процес був постійним та системним. Було наголошено, що закріплення загальних принципів як джерела міжнародного кримінального правосуддя розпочалось з практики міжнародних кримінальних трибуналів *ad hoc* та знайшло своє остаточне закріплення в Римському статуті МКС.

Також автором зосереджено увагу на тому факті, що оскільки загальні принципи права забезпечують об'єктивність, справедливість і послідовність у вирішенні міжнародних правових спорів вони часто стають для міжнародних кримінальних трибуналів джерелом права у випадках, коли існуючі норми є неоднозначними.

Новизна представлених теоретичних результатів. Результати проведеного наукового дослідження характеризуються науковою новизною, зокрема було вперше встановлено та висвітлено дуалістичну правову природу загальних принципів права, тезу про можливість притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності згідно з нормами міжнародного права вищого військово-політичного керівництва РФ за допомогою загальних принципів права; наявність уніфікованого підходу до розуміння загальних принципів права у діяльності всіх міжнародних кримінальних судів та трибуналів.

Було уточнено підходи до розуміння загальних принципів права як ключових орієнтирів для судів та трибуналів, підходи щодо ролі загальних

принципів права при здійсненні міжнародного правосуддя, положення про допустимість застосування загальних принципів права в практиці міжнародного кримінального правосуддя.

Окрім того, у роботі визначено підхід щодо універсальності загальних принципів права та їх необхідності при вирішенні справ міжнародними кримінальними трибуналами, що свідчить про безперервний розвиток та удосконалення системи міжнародного кримінального правосуддя.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. У дисертації було опрацьовано достатню кількість джерел, яка становить 194 позиції (з них 122 іноземні джерела), що свідчить про необхідний обсяг опрацьованого матеріалу.

Результати даного дисертаційного дослідження можуть бути використані у науково-дослідній роботі щодо подальшого дослідження методики впровадження загальних принципів права у діяльності різноманітних міжнародних кримінальних трибуналів та судів; у дипломатичній роботі для використання загальних принципів у представлені позиції України щодо створення Міжнародного кримінального трибуналу за переслідування вищого військово-політичного керівництва РФ за злочин агресії проти України.

Основні теоретичні положення дисертації знайшли відображення у трьох статтях, одному одноосібному розділі у колективній монографії та чотирьох тезах доповідей. Публікації повністю відображають висновки дослідження, які є логічними та обґрунтованими.

Зауваження щодо змісту дисертаційної роботи. Разом з тим слід зазначити, що у дисертаційному дослідженні присутні окремі дискусійні і спірні положення, що стосуються наступного:

1. В тексті дисертації при цілком вірному акцентуванні на відмінностях загальних принципів права від основних принципів міжнародного права, авторка подає поряд з основними принципами міжнародного права в дужках як рівнозначне поняття термін *jus cogens* (стор. 3, 63, 64, 70). Враховуючи сучасний стан наукових досліджень і ту ж роботу Комісії міжнародного права ООН абсолютне ототожнення основних принципів права з імперативними нормами *jus cogens* є щонайменше спірним.

2. В Анотації до дисертації (стор. 7) авторка вживає термін «Міжнародний воєнний трибунал», в однак у ключових словах до анотації (стор. 9), а також списку умовних скорочень (стор. 22) вказано термін «Міжнародний військовий трибунал». У вітчизняній доктрині існують певні розбіжності щодо

вживання українського відповідника англійського терміну «military tribunal». У роботі варто було приділити окрему увагу поясненню такої термінології, тому є потреба подальшого дослідження та узгодження міжнародно-правової термінології в наступних наукових дослідженнях авторки.

3. В дисертаційній роботі авторка зазначила, що отримали подальший розвиток висновки про «класифікацію обов'язкових умов застосування загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями, в практиці органів міжнародної кримінальної юстиції» (стор. 29) та неодноразово цитує формулювання ст. 38 як «загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями» (стор. 32, 38, 39, 40 і т.д.). Поряд з тим слід взяти до уваги те, що Комісія міжнародного права ООН у своїх доповідях (A/CN.4/741; A/CN.4/753) підтверджуючи той факт, що визнання має суттєве значення для визначення загального принципу права, вважає термін «цивілізовані нації» застарілим та обговорює альтернативні варіанти, зокрема «міжнародне співтовариство». Позиція авторки щодо вживання такої термінології потребує додаткового пояснення під час захисту дисертації.

4. Викликає зауваження теза авторки на стор. 33, що «що оскільки відсутній окремий міжнародний договір, присвячений саме загальним принципам права, як це є у випадку міжнародних договорів, тому відсутнім є нормативне визначення цього поняття». Варто зазначити, що фактично відсутній також окремий договір присвячений міжнародному звичаю, однак він залишається одним з найдавніших та ключових джерел міжнародного права. Тому відсутність спеціального окремого міжнародного акту присвяченому конкретному джерелу міжнародного права зовсім не означає абсолютну відсутність його нормативної визначеності. Зрештою поняття загальних принципів права подано у ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН, а звернення до загальних принципів закріплено у Статуті Нюрнберзького трибуналу і його вироку, а також у резолюції 95 (1) Генеральної Асамблеї ООН.

5. В пункті 1 загальних висновків (стор. 220) авторка вказує, що загальні принципи права «розглядаються як додаткове джерело міжнародного права». Така теза видається суперечливою виходячи з формально текстуального аналізу ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН, де лише судові рішення та доктрини вказуються як допоміжні засоби визначення правових норм. У вказаній статті немає жодної згадки про додатковий характер загальних принципів права. Більше того масштабна робота спеціального доповідача Комісії міжнародного права ООН Марсело Васкеса-Бермудеса підтверджує характер загальних принципів як

основного джерела міжнародного права. У запропонованих проектах висновків Комісії міжнародного права по цій темі (A/CN.4/741), рішення міжнародних судів та доктрини зазначаються як можливі допоміжні засоби визначення загальних принципів права.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження М.І. Іліки цитує використану автором наукову літературу відповідно до вимог законодавства щодо авторських прав і академічної доброчесності. Посилання на думки та тексти інших авторів оформлені належним чином. Аналіз змісту дисертаційного дослідження та наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації, свідчить, про дотримання академічної доброчесності дисертантом. Порушень академічної доброчесності не виявлено.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Іліки Марина Іванівни на тему «Застосування загальних принципів права міжнародними кримінальними судами і трибуналами», подана на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 року № 341 та від 19.05.2023 року № 502), та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40, а її автор – Іліка Марина Іванівна, за результатами прилюдного захисту дисертації заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 293 «Міжнародне право».

Рецензент

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права
Львівського національного
університету імені Івана Франка

Ігор ЗЕМАН